

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Zdenko M a r š á l e k

ABSTRAKT DIZERTAČNÍ PRÁCE

„Česká“, nebo „československá“ armáda?

**Národnostní složení československých vojenských jednotek
v zahraničí v letech 1939–1945**

“Czech”, or “Czechoslovak” Army?

**The ethnic and nationality composition
of the Czechoslovak military units-in-exile in 1939-1945**

vedoucí práce:

prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc. (†)

PhDr. Jan Gebhart, DrSc.

2014

ABSTRAKT

Obecná východiska

Jedním z důležitých fenoménů, zvláště aktuální v dnešní a budoucí Evropě, je problém osobní sebeidentifikace jedince v multinárodním a multikulturním prostředí vyššího celku, v konkrétním případě sebeidentifikace národnostní. Jako vhodný konkrétní model výzkumu národnostní identifikace a sebeidentifikace je možné využít příklad československých vojenských jednotek v zahraničí během druhé světové války. Ze všech armád, které tehdy zformovaly různé exilové vlády okupovaných zemí, byly totiž československé jednotky po národnostní stránce zdaleka nejpestřejším vojskem; přesto se problematika jejich národnostního složení dosud nedočkala důkladného odborného zpracování, a to ani co se týče jednotlivých národností, ani národnostní otázky v čs. jednotkách jako celku.

Národnostní otázka v zahraničním odboji byla determinována potřebami propagandy. Již během války tak vznikl „obraz ideálního odbojáře“ – Čecha nebo Slováka, který se rozhodl uniknout z okupované vlasti a se zbraní v ruce bojovat za osvobození Československa. Jednalo se ale pouze o několik tisíc osob, a většinu početního stavu tak v průběhu doby zaplňovali vojáci z jiných rekrutačních zdrojů, ať se již jednalo o krajanskou komunitu, hospodářský a rasový exil, nebo čs. občany, donucené sloužit v německých ozbrojených silách, slovenské armádě či protektorátním vládním vojsku. Velká část těchto vojáků se ovšem od původních dobrovolníků lišila co do motivace k odboji, bojové morálky, důvodů k odchodu do exilu a dalších aspektů – včetně aspektu národnostního. Nárůst počtů zahraničních jednotek tedy do značné míry umožnili příslušníci národnostních menšin či vojáci, kteří neodpovídali propagandistickému obrazu „ideálního odbojáře“; v žádném období následujících desetiletí ovšem nebylo politicky žádoucí tyto skutečnosti zdůrazňovat.

Metodologické přístupy

Práce se pokouší hledat odpověď na otázku, zda a do jaké míry je možné aplikovat metody statistiky v historickém výzkumu a jaké může tento přístup poskytnout konkrétní výsledky. Práce proto nemá představovat vyčerpávající zpracování tematiky národnostního složení čs. zahraničního vojska, naopak, je cíleně zaměřena na jediný aspekt, a sice „pouhé“ numerické vyjádření. Právě to je však přínosnou metodou zkoumání problematiky, až příliš často zatížené emotivními vlivy a osobními hodnotovými preferencemi.

Práce vychází především z dobových materiálů personální evidence čs. jednotek v zahraničí. Údaje jsou komparovány s unikátní elektronickou databází příslušníků čs. zahraničního odboje, která díky prakticky libovolným křížovým srovnáním a exportům umožňuje důkladné faktografické zpracování celé řady různých aspektů, včetně souvislosti národnostních kategorií s některými kategoriemi sociologickými (věk, regionalita původu, povolání, konfese, zdravotní stav apod.).

Cíle práce

Hlavním cílem práce je poukázat na možnosti využití základních statistických metod v historii. **Druhým cílem** je faktické zachycení vývoje národnostní struktury v zahraničních jednotkách. **Vedlejším cílem** je demonstrace problémů kompatibility exaktních a humanitních věd na praktickém příkladu.

Poznatky a závěry

Čs. zahraniční jednotky se po národnostní stránce navzájem podstatně lišily, a to jak na různých teritoriích, tak i na jednom teritoriu v průběhu času. Významným zjištěním je snaha exilových orgánů o důsledné paritní rozčlenění příslušníků jednotlivých národností u jednotek na Západě, a to včetně nejvyšších stupňů organizační hierarchie.

V průběhu práce se potvrdila jedna z úvodních hypotéz, tedy nemožnost důsledné aplikace statistických metod na otázku zkoumání národnostní struktury. Především se ukázalo, že není možné ze zachycených osobních dat vyvozovat přesnou národnostní identifikaci jednotlivých osob. Potvrdila se tak hypotéza o problematičnosti definic jednotlivých národnostních kategorií.

V úvodní části, věnované historickým okolnostem vzniku kritérií statistického zjišťování národnostní struktury v Československu, byly prokázány jasné politické vlivy, které působily na zdánlivě čistě technický proces statistického cenzu.

Charakteristika

Disertační práce poukazuje na značný potenciál, jaký nabízejí metody kvantitativního přístupu, za podmínky pochopení jejich reálných možností. Práce upozorňuje na výrazné limity možností využití statistických metod v historii, na druhou stranu ovšem dokazuje, jak dalece jsou exaktní vědy samou svojí podstatou založeny na virtuální realitě umělého prostředí a jsou tedy pro použití v humanitních vědách příliš teoretické.

Především ale práce mapuje vývoj a proměny národnostního složení čs. zahraničních vojenských jednotek za druhé světové války. Poskytuje tak nový náhled na otázky vzájemného soužití několika národů a národností v jednom státě a na problémy, se kterými se potýkali příslušníci menšin v meziválečném Československu a v zahraničním odboji za druhé světové války.